

Zviždači i njihova uloga u stvaranju pravednijeg društva

Autorica: Ida Ljubić

TEMA

Nastavna jedinica nastoji upoznati učenike sa fenomenom zviždača u modernome svijetu. Nadalje, nastavnom jedinicom učenike se potiče na razmišljanje i raspravu o motivaciji koja se nalazila iza postupaka zviždača, izborima koje su zviždači odabrali, osobnim konfliktima s kojima su se suočavali i posljedicama koje su njihovi postupci izazvali. Isto tako, učenike se motivira na iznošenje stavova i prosudbi o tome što ima veću važnost za razvoj pravednijeg društva: tajnost podataka ili transparentnost. Nadalje, nastavnom jedinicom postavlja se i pitanje individualne odgovornosti u situacijama nepravde, odnosno učenike se potiče na preispitivanje vlastitih stavova i postupaka u trenucima u kojima svjedoče nepravdi.

KONTEKST

Članak 19. Opće deklaracije o ljudskim pravima glasi: "Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; to pravo uključuje slobodu zadržavanja mišljenja bez uplitanja i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg medija i bez obzira na granice." Stoga, zviždanje se može interpretirati ili smatrati temeljnim ljudskim pravom koje je zaštićeno pravom na slobodu izražavanja. U ovom kontekstu, veza između zviždanja i ljudskih prava je dvojaka: postoji potreba za zaštitom osobnih prava zviždača, ali i o shvaćanju zviždanja (uzbunjivanja javnosti) kao specifičnog oblika borbe za ljudska prava.

Unatoč jasnoj vezi između ljudskih prava i zviždanja, ponekad se aktivnosti zviždača u javnosti ne doživljavaju ljudskim pravom, nego se osobe i postupci zviždača banaliziraju raspravama o tome jesu li oni heroji ili izdajnici, a postoji i nebrojeno mnogo primjera kršenja ljudskih prava zviždača (odmazde, otkazi, prijetnje, tužbe, uhićenja, ugrožavanje sigurnosti i privatnosti itd.). Stoga je potrebno razmisliti i raspravljati o motivaciji zviždača unatoč opasnosti od potencijalnog kršenja njihovih prava, kao i o konfliktima s kojima se oni suočavaju prilikom zaštite javnoga interesa. Isto tako, potrebno je raspraviti sa učenicima mogu li se ti postupci usporediti sa našim vlastitim stavovima i postupcima u situacijama u kojima svjedočimo nepravdi.

CILJEVI

- Učenici razumiju važnost zviždača za razvoj pravednijeg društva;
- Učenici razumiju ulogu zviždača u izgradnji ili učvršćivanju demokratskih društava ili režima;
- Učenici argumentirano raspravljaju o postavljenim pitanjima uz prihvaćanje različitih stajališta i perspektiva;
- Učenici se koriste stečenim znanjima i vještinama kako bi djelovali kao odgovorne osobe prema svojim sugrađanima i zajednicama u kojima žive.

ISHODI UČENJA

Učenici će moći:

- Definirati pojam zviždača i transparentnosti;

- Identificirati motive, izbore, izazove i konflikte s kojima su se zviždači suočili u situacijama obrane javnog interesa, kao i posljedice koje je njihovo djelovanje izazvalo;
- Argumentirati svoje mišljenje u debati.

METODE I OBLICI RADA

- Usmeno izlaganje
- Analiza teksta i izrada pisanog rada pomoću tablice
- Debata
- Grupni i individualni rad

MATERIJALI I POTREBNA OPREMA

Nastavni materijali (prilozi) uz nastavnu jedinicu
Ploča

Pregled aktivnosti (proces)

Trajanje: 90 minuta

Uvodni dio: 15 minuta

Nastavnik/ca najavljuje učenicima temu i oblike rada na nastavnom satu.

Nastavnik/ca će zatim učenicima podijeliti materijal za rad iz Priloga broj 1. (Florence Hartmann: Tko su zviždači?) i zamoliti učenike da svatko individualno pročita tekst. Nakon čitanja, potiče učenike na razgovor uzimajući sljedeće pitanja u obzir: Koju definiciju zviždača autorica nudi u tekstu? Na koji način organizacija Transparency International definira zviždače? Koja su obilježja zviždača i sa čime se oni mogu suočiti u svom djelovanju?

Glavni dio: 40 minuta

Nastavnik/ca učenike dijeli u manje skupine (ovisno o broju učenika) i svakoj manjoj skupini dijeli nastavne materijale sa primjerima zviždača (svakoj skupini dodjeljuje se jedan primjer). Primjeri troje zviždača (Chelsea Manning, Frances Haugen i Ankica Lepej) nalaze se u Prilogu br. 2., ali nastavnik/ca može upotrijebiti vlastite primjere ili zamoliti učenike da sami prije nastavnog sata istraže primjere zviždača koje bi željeli obraditi.

Nakon čitanja tekstova i izjava zviždačica, učenici ispunjavaju tablicu koja se nalazi ispod tekstova, koja će učenicima poslužiti za identificiranje motiva, izbora, izazova s kojima su se susrele, posljedica do kojih su njihovi postupci doveli, kao i njihova vlastita razmišljanja o svojim postupcima.

Pomoću podataka iz tablice, učenici prezentiraju ostalim skupinama usvojena znanja sudbini zviždačica i odgovaraju na eventualna dodatna pitanja ostalih učenika.

Debata: 30 minuta

Nakon prezentacija o zviždačicama, nastavnik/ca će potaknuti debatu na sljedeću temu:

U demokratskom i pravednom društvu potrebna je potpuna transparentnost, čak i nauštrb nacionalne sigurnosti. (Različite metode debate u nastavi detaljno je opisala Maja Nenadović: Uporaba metode debate u nastavi – navesti poveznicu). Nakon izvršenog zadatka, nastavnik/ca daje kratki pregled obrađene teme o zviždačima i sažima argumente iz učeničke debate.

Zaključni dio: 5 minuta

Nastavnik/ca motivira učenike da navedu i opišu situaciju nepravde iz vlastitog života, kao i da objasne kako su u toj situaciji reagirali (ili nisu reagirali). Poželjno je da nastavnik/ca dodatno objasni učenicima da opišu situacije iz svakodnevnog života i da pojasni da je odgovornost proizlazi iz izbora koje čini svaki pojedinac. Isto tako, nastavnik/ca objašnjava učenicima da događaje ne odrađuju samo "poznate" i "velike" osobe, nego da se put prema pravednijem društvu oblikuje na temelju odluka i izbora svakoga od nas.

MOGUĆNOSTI VREDNOVANJA I OCJENJIVANJA POSTIGNUĆA

Može se vrednovati ili ocijeniti kvaliteta razumijevanja pročitano­g teksta na temelju pisanog rada učenika (tablice koju ispunjavaju). Nadalje, može se vrednovati kvaliteta prezentiranja usvojenog znanja drugim učenicima, iznošenja argumenata u debati, kao i kvaliteta izrade domaće zadaće.

PRIJEDLOZI ZA DOMAĆU ZADAĆU

Za domaću zadaću učenicima se mogu zadati sljedeći zadaci:

1. Da sami istraže pomoću pažljivo odabrane literature i izvora sudbinu zviždača iz njihove lokalne ili šire zajednice;
2. Da naprave vremensku lentu najpoznatijih zviždača iz povijesti;
3. Da istraže jesu li zviždači u njihovoj zemlji zaštićeni i na koje načine;
4. Da osmisle aktivnosti za obilježavanje Međunarodnog dana zviždača (23.06.)

PRIMJENA U MREŽNOM OKRUŽENJU

Ukoliko ćete nastavnu jedinicu primijeniti u mrežnom okruženju, radne materijale i priloge učenicima možete podijeliti preko digitalnih platformi Teams ili Google Classroom. Ove platforme podržavaju opciju podjela učenika u skupine, pa svaka skupina može zajednički izvršiti grupni rad, a predstavnik svake grupe može preko kamere prezentirati rezultate svoje skupine. Isto tako, debatu na predloženu temu moguće je provesti mrežno, jer digitalne platforme omogućavaju učenicima opcije "podizanja ruku" ili korištenja emotikona kao sredstva izražavanja slaganja ili neslaganja

PRILOG BROJ 1. TKO SU ZVIŽDAČI?

"Da bi netko mogao tvrditi da je zviždač, nije dovoljno da nešto prijavi, već usto pred oči javnosti treba iznijeti i dokaze za svoje optužbe, ili barem opipljive elemente koji će opravdati njegove sumnje. Zviždač se na bavi klevetanjem. U suprotnom je varalica i zakon mu u Francuskoj, kao i u Hrvatskoj, predviđa strogu kaznu. Zviždač nije lažljivac i ne motivira ga namjera da nekomu naštetiti, nego želi spriječiti katastrofu ili zaustaviti neke sporne radnje. Raspolaže bilo apsolutnim dokazima o protuzakonitim radnjama, bilo još nesavršenim dokazima, opipljivim znakovima ili, u slučaju znanstvenog istraživanja lepezom uvjerljivih indicija koje predstavljaju signale za uzbunu vezanu za neku neposrednu opasnost ili opasnost koja se pomalja. Za organizaciju Transparency International, koja se bori protiv korupcije i za zaštitu onih koji je prijavljuju, zviždač je osoba "koja u svojoj profesionalnoj djelatnosti svjedoči radnjama koje su nezakonite ili opasne za okolinu, i koja iz građanske dužnosti odluči o njima obavijestiti vlasti koje ih mogu zaustaviti." (str. 14. i 15.)

"Za neke, zviždač bi isto tako bio onaj koji razotkrije signal za uzbunu, kao i osobe ili grupe, bili to istraživači, aktivisti ili novinari, koje zatim tu uzbunu prosljeđuju dalje u namjeri da zaustave proces koji smatraju kobnim. To bi isto tako bio profesionalac za uzbunjivanje, odnosno onaj koji unutar neke aktivističke organizacije za prevenciju rizika ili neke medijske kuće uživa u zaštitama svojstvenima svom zanimanju (....) kao i onaj kojemu nije unaprijed dodijeljen položaj za podizanje uzbune, ali koji je, suočen s pitanjem savjesti, ipak podiže, spreman to skupo platiti. (str. 18.)

"...sve te osobe stavljaju na kocku svoju karijeru, plaću, privatni život, a katkada i slobodu. Zlostavljani su na radnome, mjestu, postavljeni na manje odgovoran položaj, stigmatizirani, poniženi, oklevetani, otpušteni; uništava im se život. Za razbijanje tišine potrebna je i hrabrost i, uvijek, Žrtva." (str. 19.)

Ulomci su preuzeti iz knjige autorice **Florence Hartmann** "Zviždači. Nečista savjest naših demokracija", Profil Knjiga, dio grupe Profil International, Zagreb, listopad 2014.

PRILOG BROJ 2. – PRIMJERI ZVIŽDAČA

CHELSEA MANNING

Chelsea Manning, rođena je 1987. godine u Oklahomi (SAD) pod imenom Bradley Manning. Odrasla je u disfunkcionalnoj obitelji koja je prolazila kroz česte financijske probleme. Kroz osnovnu školu, koju je pohađala u SAD-u i Engleskoj, Chelsea su zlostavljali školski vršnjaci. U srednjoj školi pokazala je talent za računalstvo i znanost, a nakon mature kratko je radila kao računalni programer. Pridružila se vojsci SAD-a sa 19. godina, a prilikom vojnog osposobljavanja doživljavala je ponižavanja i zlostavljanja, koja su joj uzrokovala emocionalne teškoće. Zbog nedostatka vojnih analitičara u vojsci, Chelsea Manning je 2009. raspoređena u vojnu bazu SAD-a u Iraku, u blizini Bagdada. Radeći kao vojna analitičarka, imala je pristup bazama podataka koje sadrže strogo povjerljive podatke o američkim ratnim akcijama na Bliskom Istoku. U siječnju 2010. godine, Chelsea je iz baza podataka preuzela vojna izvješća o djelovanju vojske SAD-a u Iraku i Afganistanu na osobno računalo, kao i video materijal koji prikazuje ubojstvo iračkih civila i dva iračka novinara, koje su počinili američki piloti 2007. godine u Bagdadu. S namjerom da ove materijale obznani javnosti, isprva se obratila jednom američkom senatoru, a kontaktirala je i novinare uglednih američkih novina. S obzirom da od senatora i jednih novina nije dobila nikakav odgovor, a od drugih novina je bila odbijena, Chelsea je odlučila preuzeta vojna izvješća i video materijale poslati internetskoj platformi WikiLeaks (međunarodnu internetsku platformu za objavljivanje klasificiranih/povjerljivih podataka anonimnih izvora). Video ubojstva iračkih civila i novinara objavljen je na WikiLeaksu pod nazivom Kolateralno ubojstvo. Osim ovog videa, Chelsea Manning WikiLeaksu je poslala desetke tisuća povjerljivih izvješća vojske SAD-a, kablograma izmijenjenih između Državnog tajništva SAD-a i američkih konzulata i ambasada diljem svijeta, kao i izvješća koja su razotkrila nehumano postupanje prema zatvorenicima u američkom zatvoru u zaljevu Guantanamo. U svibnju 2010. godine Chelsea Manning je uhićena i prebačena u zatvor u Kuvajtu, gdje je pokušala izvršiti samoubojstvo. Ubrzo je pritvorena u vojnoj bazi Quantico u SAD-u. Ujedinjeni narodi kasnije su uvjete njezinog pritvora u

Quanticu okarakterizirali kao oblike mučenja, a sud joj je umanjio trajanje zatvorske kazne zbog nehumanih postupaka koje je doživjela u pritvoru. Na suđenju 2013. godine, Chelsea Manning proglašena je krivom za špijunažu i krađu, ali je oslobođena optužbe za pomaganje neprijatelju. Osuđena je na zatvorsku kaznu od 35. godina. U siječnju 2017. godine predsjednik SAD-a Barack Obama umanjio je njezinu zatvorsku kaznu na četiri mjeseca i odredio je datum njezinog izlaska na slobodu. Chelsea Manning puštena je iz zatvora u Kansasu u svibnju 2017. godine. Danas se bavi javnim nastupima, razvojem novih računalnih tehnologija, a 2022. tiskana je njezina autobiografija. Chelsea Manning je transrodna osoba, koja je od 2013. godine zatražila da je se zove novim imenom Chelsea, umjesto Bradley i da je se povezuje sa ženskom zamjenicom.

Izjave Chelsee Manning:

"Najstrašnija je bila krvoločnost tog tima u helikopteru, njihov prijezir prema ljudskom životu (...) Dehumanizirali su osobe koje su napadali. Na primjer, kad od osobe koja puže po zemlji traže da podigne neko oružje kako bi je imali razloga dokrajčiti."

"Počeo sam si postavljati pitanja o moralnosti toga što radimo jer smo od silnog truda da se suprotstavimo neprijateljskoj prijetnji zapostavili vlastitu čovječnost."

"U borbi protiv onih koje smo percipirali kao svoje neprijatelje, ponekad smo ubijali nevine civile."

"Svaki put kada smo ubijali nedužne civile, umjesto da za to preuzmemo odgovornost, mi smo se odlučili sakriti iza vela nacionalne sigurnosti i klasificiranih informacija kako ne bismo morali javno polagati račune."

"Svaki put kada prisustvujemo nekom činu koji smatramo nepravednim a ne učinimo ništa, postajemo sudionici u toj nepravdi."

"Što sam više čitao kablograme, to sam više smatrao da se takva vrsta informacija mora iznijeti u javnost (...) Osim toga, većina tih brzjava nije bila klasificirana, a i oni koji su to bili, nisu bili označeni kao osobito osjetljivi. Ništa što bi moglo nauditi SAD-u, provjerio sam."

Razgovor između Adriana Lama, računalnog profesionalca i hakera, sa Bradley Manningom: "Treba li me smatrati hakerom, piratom, davateljem informacija, haktivistom ili čime? Ja sam samo ja. Lamo odgovara: "Ili špijunom?" Manning: "Nikako, špijuni ne stavljaju informacije na Internet da ih učine dostupnim svima (...) Da sam jako zao, prodao bih ih Kini ili Rusiji za brdo novaca, ali ja hoću da ljudi imaju pristup istini jer javnost bez informacija ne može stvoriti informiran stav i donositi odluke."

"Sve je poslano WikiLeaksu. Samo Bog zna što će se sada dogoditi (...) Nadam se neka svjetska rasprava, debate i reforme. Ako toga ne bude, naša je vrsta osuđena na propast!"

"Kad razmišljam o svojim odlukama, pitam se kako sam mogao misliti da mogu primijeniti svijet iako sam bio obični analitičar (...) Žao mi je zbog nehotičnih posljedica mojih djela (...) Želio sam pomoći ljudima, a ne nauditi im. Razumijem da moram platiti cijenu."

(sve izjave Chelsee Manning preuzete su iz knjige Florence Hartmann Zviždači. Nečista savjest naših demokracija, Profil Knjiga, dio grupe Profil International, Zagreb, listopad 2014. Izjave Chelsee Manning u ovoj su knjizi pisane u muškom rodu, jer su izjavljene prije 2013. godine).

FRANCES HAUGEN

Na osobnoj stranici o Frances Haugen (<https://www.franceshaugen.com/>) stoji da je ona "pobornica odgovornosti i transparentnosti u društvenim medijima." Rođena je u Sjedinjenim Američkim Državama. Studirala je elektrotehniku i računalni inženjering, a specijalizirala se za algoritamsko upravljanje proizvodima. Na algoritmima je radila za tvrtke Google, Pinterest, Yelp i Facebook. U tvrtki Facebook postala je dio tima koji se bavio problemom dezinformacija na društvenim mrežama i načinom na koji one utječu na

demokraciju. Frances Haugen postala je zabrinuta poslovanjem tvrtke Facebook (danas pod nazivom Meta) kada je tvrtka ukinula tim za javnu sigurnost i borbu protiv dezinformacija. Ukidanje ovog tima doživjela je kao opasnost za demokraciju. Stoga je, prije nego je dala otkaz u tvrtki Facebook, pristupila internim dokumentima tvrtke i podijelila ih je sa novinarima The Wall Street Journala. Dokumenti koje je Haugen prosljedila novinarima potkrijepili su tvrdnje da tvrtka Facebook pretpostavlja vlastiti profit nad javnom sigurnošću i dobrobiti svojih korisnika, da tvrtka obmanjuje svoje ulagače i korisnike tako što prešućuje rezultate znanstvenih istraživanja o štetnosti mreža Facebook i Instagram na mentalno zdravlje mladih i da je širenje govora mržnje preko Facebooka pripomoglo organizaciji pobunjenika na Kongres SAD-a 2021. godine. Frances Haugen sama je razotkrila svoj identitet zviždačice u televizijskoj emisiji "60 minuta (Šezdeset minuta)", a u svom četverosatnom svjedočenju pred američkim Senatom iznijela je i dodatne tvrdnje o širenju govora mržnje preko mreže Facebook (koje je dovelo do poticanja etničkog nasilja u Etiopiji i Mjanmaru), kao i svoje zahtjeve da se ta društvena mreža učini sigurnijom za korisnike. Postupci zviždačice Haugen rezultirali su sudskim tužbama podignutima protiv tvrtke Meta, a američki državni odvjetnici pokrenuli su istrage vezane za sigurnost korisnika. Frances Haugen je u svom govoru pred komisijom Europskog parlamenta podržala zakonski Akt o digitalnim uslugama (kojim se štite korisnici na Internetu i štite njihova prava, kao i podržava transparentnost internetskih platformi). Upozorila je, međutim, da pravila moraju biti jaka u pogledu transparentnosti, nadzora i provedbe, inače ćemo "izgubiti ovu priliku koja se pruža jednom u generaciji da uskladimo budućnost tehnologije i demokracije".

(citat je preuzet sa stranice: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20211107IPR16801/frances-haugen-to-meps-eu-digital-rules-can-be-a-game-changer-for-the-world>)

Izjave Frances Haugen:

"Ono što sam stalno iznova viđala u Facebooku jest da postoje sukobi interesa između onoga što je dobro za javnost i onoga što je dobro za Facebook. I Facebook je, uvijek iznova, odlučivao iskoristiti situaciju za vlastite interese, poput zarađivanja više novca."

"The thing I saw at Facebook over and over again was there were conflicts of interest between what was good for the public and what was good for Facebook. And Facebook, over and over again, chose to optimise for its own interests, like making more money."

(<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/04/facebook-tearing-our-societies-apart-key-excerpts-from-a-whistleblower-frances-haugen>)

"Kad pogledam što sam napravila, ovo nije bio moj plan A. Nije bio moj plan B, nije bio ni moj plan C. Bio je to kao moj plan J ili tako nešto," smije se. "Nitko me nije posjeo i rekao 'ono što želim da učiniš je da zazviždiš.'"

"When I look at what I did, this was not my plan A. It wasn't my plan B, it wasn't my plan C. It was like my plan J or something," she laughs. "No one sat me down and said 'what I want you to do is whistleblow'."

"Učinila sam ono što sam mislila da je potrebno da bi se spasili ljudski životi, posebice u zemljama južne hemisfere, za koje mislim da su ugroženi time što Facebook daje prednost profitu nad ljudima. Da nisam iznijela te dokumente, ova situacija nikada ne bi izašla na vidjelo."

"I did what I thought was necessary to save the lives of people, especially in the global south, who I think are being endangered by Facebook's prioritisation of profits over people. If I hadn't brought those documents forward that was never going to come to light."

Novine The Guardian o motivima Frances Haugen koji su je potaknuli na zviždanje:

"Njezina zabrinutost zbog očitog nedostatka sigurnosnih kontrola na nezapadnim tržištima, poput Afrike i Bliskog istoka, gdje su Facebook platformu koristili trgovci ljudima i naoružane skupine u Etiopiji, bila je ključni čimbenik u njezinoj odluci da djeluje."

"Her concerns over an apparent lack of safety controls in non-English language markets, such as Africa and the Middle East, where the Facebook platform was being used by human traffickers and armed groups in Ethiopia, were a key factor in her decision to act."

<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/24/frances-haugen-i-never-wanted-to-be-a-whistleblower-but-lives-were-in-danger>

Novine The Guardian o Frances Haugen:

"Haugen je bila uspješna računalna stručnjakinja, sa životopisom koji je uključivao rad na Pinterestu i Googlu, ali prije deset godina dijagnosticirana joj je celijakija, autoimuno stanje, te je 2014. upućena na odjel intenzivne njege s krvnim ugruškom u bedru. Njezin obiteljski prijatelj pomagao joj je u svakodnevnim zadacima kao što je kupovina, ali njihov se odnos pogoršao, jer je on postao opsjednut internetskim forumima koji su širili teorije zavjere o mračnim silama koje manipuliraju politikom. "Bilo je to jako važno prijateljstvo, a onda sam ga izgubila. Jedna je stvar proučavati dezinformacije, ali je sasvim druga ako nekoga zbog toga izgubite kao osobu, rekla je."

"Haugen was a successful tech professional with a CV that included stints at Pinterest and Google but a decade ago she was diagnosed with celiac disease, an autoimmune condition, and in 2014 entered an intensive care unit with a blood clot in her thigh. A family friend was hired to help her with daily tasks such as shopping but their relationship deteriorated as he became obsessed with online forums touting conspiracy theories about dark forces manipulating politics. "It was a really important friendship, and then I lost him. It's one thing to study misinformation, it's another to lose someone to it," she said.

<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/04/how-friend-lost-to-misinformation-drove-facebook-whistleblower-frances-haugen>

"A ono što je doista tragično jest što Facebookovo vlastito istraživanje kaže da te mlade žene koje počinju konzumirati ovaj sadržaj o poremećaju prehrane, postaju sve depresivnije. I zapravo ih taj sadržaj tjera da još više koriste aplikaciju. I tako, završe u ovom začaranom krugu u kojem sve više mrze svoja tijela. Facebookovo vlastito istraživanje kaže da Instagram nije samo opasan za tinejdžere; da im šteti, već da je znatno gori od drugih oblika društvenih medija."

"And what's super tragic is Facebook's own research says, as these young women begin to consume this eating disorder content, they get more and more depressed. And it actually makes them use the app more. And so, they end up in this feedback cycle where they hate their bodies more and more. Facebook's own research says it is not just that Instagram is dangerous for teenagers, that it harms teenagers, it's that it is distinctly worse than other forms of social media."

"Kada živimo u informacijskom okruženju koje je puno ljutih, polarizirajućih sadržaja punih mržnje, to nagriza naše građansko povjerenje, nagriza našu vjeru jednih u druge, nagriza našu sposobnost da želimo brinuti jedni za druge. Verzija Facebooka koja danas postoji razdire naša društva i uzrokuje etničko nasilje diljem svijeta."

"When we live in an information environment that is full of angry, hateful, polarising content, it erodes our civic trust, it erodes our faith in each other, it erodes our ability to want to care for each other. The version of Facebook that exists today is tearing our societies apart and causing ethnic violence around the world."

<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/04/facebook-tearing-our-societies-apart-key-excerpts-from-a-whistleblower-frances-haugen>

ANKICA LEPEJ

Ankicu Lepej (rođena 1948. godine) neki internetski portali nazivaju prvom ili najpoznatijom hrvatskom zviždačicom (na primjer, <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/umrla-je-ankica-lepej-prva-hrvatska-zvzdacica-koja-je-nakon-otkrica-ustedevine-tudmanovih-dobila-otkaz-i-kazneni-progon-godinama-se-borila-s-teskom-bolesti-a-onda-i-s-koronom-1160211>). Povod za njezino zviždanje bile su informacije o imovinskom statusu Franje Tuđmana koje su objavljene u hrvatskom tisku 1998. godine. Pročitavši imovinsku karticu prvog hrvatskog predsjednika, Ankica Lepej posumnjala je u njezinu istinitost, jer u njoj nije bilo navedeno da predsjednik posjeduje bankovni račun. Stoga je Ankica Lepej pristupila bankovnim podacima Franje Tuđmana i njezine supruge Ankice i otkrila da je predsjednički par prešutio, odnosno da nije prijavio nekoliko kunkskih i štednih računa u Zagrebačkoj banci, na kojima su bile položene visoke svote novca u njemačkim markama i američkim dolarima. Nakon otkrića o prešućenom novcu na računima predsjedničkog para, Ankica Lepej morala je odlučiti: hoće li prekršiti poslovnu tajnu i razotkriti saznanja o sredstvima predsjednika i njegove supruge ili pasivno prešutjeti informacije do kojih je došla? Odlučila je svoja saznanja podijeliti sa novinarkom Orlandom Obad, koja je pristala objaviti ih u Jutarnjem listu 17.10.1998. godine. Neposredno nakon objave članka, Zagrebačka banka raspisala je nagradu od milijun kuna za informacije o identitetu zviždača koji je razotkrio poslovnu tajnu. Ankica Lepej odlučila je sama razotkriti svoj identitet zviždačice, ali odbila je nagradu. Nekoliko sati nakon priznanja je uhićena, i dobila otkaz u banci, bez prava na otpremninu. Uz to, Zagrebačka banka je podigla protiv gospođe Lepej tužbu za odavanje poslovne tajne. Optužnica je povučena 2000. godine, nakon smrti Franje Tuđmana, ali istraga o neistinitostima u njegovoj imovinskoj kartici nikada nije pokrenuta. Osim financijskih teškoća koje je, kao posljedicu svog zviždanja bila prisiljena doživjeti (morala je prodati stanu kojem je do tada živjela), Ankica Lepej bila je izložena napadima neistomišljenika, koji su je nazivali veleizdajnicom željom profita i slave. I nakon razotkrivanja neistinitosti imovinske kartice predsjednika Tuđmana, borila se za nezaposlene i obespravljene građane Hrvatske. Svoja iskustva i ulogu zviždačice opisala je u knjizi "Istina – Savjest iznad bankarske tajne". Ankica Lepej preminula je od bolesti 2022. godine.

Izjave Ankice Lepej:

"Od tog strašnog trenutka, u kojem sam spoznala da predsjednik države laže, postala sam zarobljenik vlastite savjesti."

"Držati takav podatak u javnosti, pogotovo u vrijeme iznošenja imovinskih kartica, činilo mi se nemogućim. Predsjednikova bi obitelj, barem mi se tako čini, trebala svim građanima biti primjer kako u državi bez novca živjeti skromno."

"Ne žalim taj krik, vrijedilo je. Javnost se probudila od pasivnosti, HDZ je izgubio izbore, smijenjena je vlast. Žalim jedino zbog ogromne cijene koju sam platila i koju društvo i politika ne mogu shvatiti."

Izjava Ankice Lepej iz 2011. godine:

"Najgore što se čovjeku može dogoditi jest to da pristane izdati samoga sebe, svoje uvjerenje i svoje poštenje. U zadnjih 20. godina bila sam više gladna nego sita, znam što je gladovanje i ne mislim odustati do kraja."

(<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/umrla-je-ankica-lepej-prva-hrvatska-zvzdacica-koja-je-nakon-otkrica-ustedevine-tudmanovih-dobila-otkaz-i-kazneni-progon-godinama-se-borila-s-teskom-bolesti-a-onda-i-s-koronom-1160211>)

Florence Hartmann o Ankici Lepej:

"U njoj ima i ponosa jer je ispunila svoju građansku dužnost, i svijesti da si je upropastila život u ime cilja koji je ipak vrijedio cijele te žrtve. Kaže kako bi napravila isto te kako nimalo ne žali zbog svog postupka, iako nije ni slutila kakve će to sve posljedice imati na nju."

(Tekstovi su preuzeti iz knjige Florence Hartmann, "Zviždači. Nečista savjest naših demokracija", Profil Knjiga, dio grupe Profil International, Zagreb, listopad 2014.)

PRILOG BROJ 3. – TABLICA ZA UČENIKE

Ime i prezime zviždačice	Motivi koji su ih potaknuli na zviždanje	Izazovi s kojima su se susreli	Odnos javnosti prema njima	Posljedice do kojih su doveli njihove aktivnosti	Stav zviždača prema svom činu

PRILOG BROJ 4. – DEFINICIJA

Transparentnost je otvorenost vlada, tvrtki, organizacija i pojedinaca prema javnom otkrivanju njihovih informacija, pravila, planova, procesa i akcija. U načelu, javni dužnosnici i javni službenici, upravitelji tvrtki i organizacija, kao i njihovi odbori, imaju dužnost djelovati vidljivo, predvidljivo i razumljivo, kako bi promicali opće sudjelovanje i odgovornost i kako bi omogućili i ostalim stranama da lakše i preciznije uvidjele koje radnje se odvijaju.

Characteristic of governments, companies, organisations and individuals of being open in the clear disclosure of information, rules, plans, processes and actions.

As a principle, public officials, civil servants, the managers and directors of companies and organisations, and board trustees have a duty to act visibly, predictably and understandably to promote participation and accountability and allow third parties to easily perceive what actions are being performed.

(<https://www.transparency.org/en/corruptionary/transparency>)

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The content of these materials does not reflect the official opinion of the European Union.
Responsibility for the information and views expressed in the materials lies entirely with the author(s).